

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Katolická teologická fakulta

Oldřich Chládek

Kláštery v ohrožení
Spory o rušení českých a moravských klášterů starých řádů
v předbělohorském období

Monasteries in Danger. Disputes about Liquidation of Bohemian and Moravian Monasteries
of the „Old Orders“ in the Period before the Battle of White Mountain

Autoreferát disertační práce

Praha 2016

Úvod

Mnohá tvrzení, k nimž historikové dospějí, se poměrně brzo ukážou jako mylná či nepřesná a jsou revidována, jiná se naopak v literatuře opakují po desetiletí, ba staletí v podstatě beze změny. K těm druhým patří následující teze: V období, jež bývá většinou nazýváno dobou předbělohorskou či dobou vlády prvních Habsburků (1526 až 1618), byly v českých zemích z iniciativy představitelů katolické církve, resp. katolického tábora rušeny kláštery starých řádů nacházející se z řady důvodů (například kvůli šíření reformace) ve stavu všeobecného úpadku. Jejich majetek byl předáván „perspektivnějším“ katolickým silám, zvláště Tovaryšstvu Ježíšovu a biskupům (přesněji „biskupstvím“).

Uvedené tvrzení skutečně potkáváme na stranách historických prací již pěknou řádku let. Dějepisec Aloys Bach, narozený ještě za vlády Marie Terezie, líčí rozdíl mezi zrušeným klášterem augustiniánských kanovníků¹ v Kladsku a nově vzniklou jezuitskou kolejí, které byl augustiniánský majetek předán, takto: „[Řeholní kanovníci] *nemohli při nejlepší vůli vykonat to, co vykonala celková síla společenství nadšeného pro blaho, růst, čest a lesk staré církve, a to skrze veřejná kázání, duchovní cvičení, povznášející bohoslužby, výuku a výchovu mládeže, poučování a utěšování ve zpovědnici, návštěvy u lůžka nemocného a jiné činy křesťanské lásky.*“²

Současný historik Tomáš Parma, známý především jako autor bezesporu nejkvalitnější monografie o olomouckém biskupovi Františku kardinálu Dietrichsteinovi, nahlíží tímtež prizmatem likvidaci cisterciáckého kláštera Žďár, jehož majetek z rozhodnutí císaře a papeže získalo olomoucké biskupství právě v době Dietrichsteinova episkopátu. Opírá se přitom o jednu ze studií Jana Tenory.³ Zrušení řečeného *cistercia* prý bylo motivováno „*jeho špatným stavem, slabým vedením a odklonem většiny mnichů od katolické víry.*“ Dále poznamenává, že „*rušení starých a nefunkčních klášterů*“ je doloženo rovněž v jiných zemích střední Evropy.⁴ Podobnými citacemi by mohla být zaplněna mnohem větší část tohoto úvodu; vybral jsem namátkou jednoho autora z 19. století a jednoho z dnešní doby, aby tak byla ilustrována kontinuita historického uvažování o daném problému. Výjimkou je pouze článek Jana Zdichynce o předání kláštera Osek pražskému arcibiskupství, kde se například můžeme dočíst, že informace o rozvratu kláštera, na základě nichž papež k oné akci svolil, byly zřejmě falešné.⁵

Když jsem před několika lety psal diplomovou práci o prvním zrušení žďárského kláštera (k tomu druhému, definitivnímu, došlo – jak jinak – za Josefa II.), začal jsem postupně zjišťovat, že fakta jsou s oním ustáleným pojetím příčin katolického rušení řeholních domů v rozporu. Zabráním majetku totiž byla v letech 1606–1607 potrestána komunita na svou dobu nadprůměrně početná (měla 12 členů, oproti tomu v jiných klášterech žili pouze dva či tři mniši; byly i případy, kdy klášterní komplex obýval pouze představený),

---

¹ K názvu řádu, který je v předkládané práci zmiňován nejčastěji, musím přičinit drobnou poznámku. Oficiální název zní *řeholní kanovníci sv. Augustina*. Jako synonyma lze užít zkrácené varianty *augustiniánští kanovníci* či *řeholní kanovníci*. Méně přesný, byť v minulosti hojně používaný je pojem *augustiniáni kanovníci*.

² Aloys BACH, *Urkundliche Kirchen-geschichte der Graffschaft Glatz. Von der Urzeit bis auf unsere Tage*, Breslau 1841, s. 162.

³ Jan TENORA, *První zánik cistercienského kláštera ve Žďáře r. 1614*, Brno 1912.

⁴ Tomáš PARMA, *František kardinál Dietrichstein a jeho vztahy k římské kurii. Prostředky a metody politické komunikace ve službách moravské církve*, Brno 2011, s. 344.

⁵ Jan ZDICHYNEC, „*Cur Cistercio Ademptum Ossecum?*“ *Předání oseckého kláštera pražskému arcibiskupství*, FHB 22, 2006, s. 55.

nevykazující žádné větší prohřešky proti řeholní kázni.⁶ Dietrichstein prostě využil toho, že byl fundátorem kláštera, což mu jeho likvidační záměr značně usnadňovalo.

V žádném případě nechci zpochybňovat skutečnost krize klášterů starých řádů v 16. století. Je však zřejmé, že na konci 16. a počátku 17. věku již byla situace nejednoho řádového domu výrazně lepší než před 30 či 40 lety. Přesto rušení řeholních institucí pokračovalo. Novým jevem kolem roku 1600 bylo, že se postižené komunity se svým osudem odmítaly smířit a neváhaly spolu se svými spojenci u příslušných míst proti snahám „rušitelů“ protestovat.

Kromě kauzy Žďár tehdy byrokratický aparát habsburského a papežského dvora zaměstnávaly stížnosti mnichů na rušení dalších dvou klášterů – již zmíněné augustiniánské kanonie v Kladsku a kláštera téhož řádu na olomouckém Předhradí. Právě na tyto dva případy se na následujících stranách zaměřím. Předkládanou disertační práci tedy lze vnímat jako jakési pokračování uvedené práce diplomové.

***

Sekundární literatura k našemu tématu není příliš početná. To souvisí s tím, že zájem historiků přitahují především počátky a rozvoj klášterů starých řádů ve středověku, resp. jejich barokní rozkvět, zatímco osudy těchto řeholních domů za vlády prvních Habsburků, kdy dochází, jak bylo řečeno, k určitým krizovým jevům, zůstávají v pozici historiografické „popelky“. K tomu navíc přistupuje fakt, že marxistická historická věda, dominující u nás po čtyři dlouhá desetiletí, rozvoji bádání na poli církevních dějin právě nepřála. Ačkoliv události roku 1989 přinesly v tomto ohledu změnu, věnuje se problému rušení klášterů stále nedostatečná pozornost. V posledních letech se jím zabývali především tři historikové – vedle autora těchto řádků⁷ jde o archiváře Moravského zemského archivu v Brně Tomáše Černušáka⁸ a Jana Zdichynce z Filozofické fakulty Univerzity Karlovy.⁹ Nutno ovšem podotknout, že Černušákovy a Zdichyncovy studie se týkají případů, kdy likvidace kláštera *nebyla* provázena spory.

První kauzou, kterou přítomná práce detailně líčí, je konflikt o zrušení augustiniánské kanonie v Kladsku, probíhající v letech 1586–1609. Studie, jež by přinesla důkladnou analýzu dané problematiky, dosud napsána nebyla. Je pochopitelné, že se tématu nějakým způsobem dotýká každá publikace o dějinách Kladského hrabství. Nejstarší z nich je spis *Glaciographia* (1625) luteránského kazatele Georga Katschkera alias Georgia Aeluria,¹⁰ překonaný teprve

---

⁶ Oldřich CHLÁDEK, *První zrušení žďárského kláštera* (diplomová práce FF UK), Praha 2009.

⁷ Viz pozn. 6; dále Oldřich CHLÁDEK, *První zrušení žďárského kláštera*, Sborník z konference Sakrální a profánní prostor v dějinách křesťanské kultury a umění 20. 4. 2012, v tisku; TÝŽ, „Kamenné srdce by se rozpuknouti mohlo“. *Argumentace olomouckých augustiniánů kanovníků v boji za zachování svého kláštera (1617–1619)*, in: Petr R. BENEŠ – Petr HLAVÁČEK – Tomáš STERNECK a kol., *Čtrnáct mučedníků pražských. Vpád Pasovských a závěr vlády Rudolfa II.*, Praha 2014, s. 133–147.

⁸ Tomáš ČERNUŠÁK, *Reforma, úpadek a zánik herburského kláštera v Brně (Analýza stavu kláštera v období po husitských válkách)*, in: Brno v minulosti a dnes 17, 2003, s. 115–128; TÝŽ, *Zánik komunity premonstrátek v Nové Říši*, in: Západní Morava 10, 2006, s. 124–129; TÝŽ, *Převorka Anna versus probošt Šebestián – dva typy řeholníků v Nové Říši na konci 16. století*, FHB 26, 2011, s. 9–17; TÝŽ, *Proměny řeholního života na Moravě od pozdního středověku do doby moderní* (rigorózní práce FF MU), Brno 2009.

⁹ J. ZDICHYNEC, „*Cur Cistercio Ademptum Ossecum?*“, s. 29–65.

¹⁰ Georgius AELURIUS, *Glaciographia oder Glätzische Chronica. Das ist: Gründliche historische Beschreibung der berümbten und vornemen Stadt, ja gantzen Graffschafft Glatz [...]*, Leipzig 1625, s. 318 nn.

na přelomu 18. a 19. století dílem ullersdorfského faráře Josepha Köglera *Die Chroniken der Grafschaft Glatz*.¹¹

Nejobsáhlejší pojednání nalezneme v knize autora nám již známého, v *Urkundliche Kirchen-geschichte der Grafschaft Glatz* Aloyse Bacha.¹² Ačkoliv byl Bach profesorem katolického gymnázia v Kladsku, snažil se, aby kniha, jež byla vyvrcholením jeho odborné činnosti (vyšla čtyři roky před jeho smrtí – roku 1841), byla co nejobjektivnější a konfesijně danými soudy co nejméně ovlivněna. Jeho výklad o konci kanonie však má jednu podstatnou slabinu – je založen výhradně na archivním materiálu, který našel v archivu kladského děkanátu. Celkové vyznění příslušných kapitol je jednoznačně „projezuitské“: Starý, ochablý konvent musel ustoupit komunitě Tovaryšstva, stojící na úrovni mnohem vyšší, a tudíž pro katolickou církev výrazně prospěšnější.

O Bachovo dílo se zcela či z velké části opírají všechna pozdější vylíčení „boje“ o kladskou kanonii. Na Bachovi zcela závislý je především jeho současník Eduard Ludwig Wedekind,¹³ ale i pojednání v pozdějších pracích překračují rámec daný výsledky jeho bádání jen mírně. Na mysli mám zejména rozsáhlé *Geschichte der Böhmisches Provinz der Gesellschaft Jesu* Aloise Kroesse,¹⁴ studie o kladských jezuitách od Zdzisława Lece¹⁵ a Zdzisława Szczepaniaka,¹⁶ stejně jako knihy hamburského (dnes již emeritního) profesora Arno Herziga.¹⁷ Velmi cennou dílčí studií, založenou nikoliv na Bachovi, ale pouze na archivním materiálu, je článek Zdeňky Hledíkové o inventáři kladského kláštera z roku 1594.¹⁸

Co se druhého na následujících stranách analyzovaného případu týče, totiž sporu o zrušení olomoucké kanonie Všech svatých (1617–1619/1622), máme k dispozici v první řadě poctivou práci Jana Tenory *Pokus o odevzdání kláštera Všech svatých v Olomouci*

---

¹¹ Joseph KÖGLER, *Die Chroniken der Grafschaft Glatz*, I–V, ed. Dieter POHL, Modautal – Köln 1992–2003, passim.

¹² A. BACH, *Urkundliche Kirchen-geschichte*, s. 149–191.

¹³ Eduard Ludwig WEDEKIND, *Geschichte der Grafschaft Glatz. Chronik der Städte, Flecken, Dörfer, Kolonien, Schlösser dieser souverainen Grafschaft von der frühesten Vergangenheit bis auf die Gegenwart*, Neurode 1857, 270–276, 281–282, 296–300.

¹⁴ Alois KROESS, *Geschichte der Böhmisches Provinz der Gesellschaft Jesu, I: Geschichte der ersten Kollegien in Böhmen, Mähren und Glatz von ihrer Gründung bis zu ihrer Auflösung durch die böhmischen Stände 1556–1619*, Wien 1910, s. 765–771. Pro úplnost uvedme, že zmínku o zrušení kladské augustiniánské kanonie najdeme také u autora starších dějin české jezuitské provincie: Joannes SCHMIDL, *Historiae Societatis Iesu Provinciae Bohemiae, II: Ab Anno Christi 1593 ad Annum 1615*, Pragae 1749, s. 14–17, 68–71.

¹⁵ Zdzisław LEC, *Dzieje jezuitów w Kłodzku w latach 1597–1776*, in: *Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne* 13, 2014, s. 123–136; TÝŽ, *Jezuici w Kłodzku (1597–1776). Katalog osob i urzędów, materiały źródłowe, literatura*, Szczecin 2013, s. 36 nn.

¹⁶ Zdzisław SZCZEPANIAK, *Kolegium jezuitów i konwikt w Kłodzku*, Nowa Ruda 2005, s. 40 nn.

¹⁷ Arno HERZIG – Małgorzata RUCHNIEWICZ, *Geschichte des Glatzer Landes* (polská verze: *Dzieje Ziemi Kłodzkiej*), Hamburg – Wrocław 2006, s. 109–113; Arno HERZIG, *Reformatorische Bewegungen und Konfessionalisierung. Die habsburgische Rekatholisierungspolitik in der Grafschaft Glatz*, Hamburg 1996, s. 91–94; TÝŽ, *Der Zwang zum wahren Glauben. Rekatholisierung vom 16. bis zum 18. Jahrhundert*, Göttingen 2000, s. 102–104; TÝŽ, *Konfession und Heilsgewissheit. Schlesien und die Grafschaft Glatz in der Frühen Neuzeit*, Bielefeld 2002, s. 51–53. V téže době jako Herzigovy práce byly vydány i další publikace o dějinách Kladské země, resp. města Kladska, ty se však našeho tématu dotýkají jen velmi stručně – viz František MUSIL, *Kladsko*, Praha 2007, s. 83; Ryszard GŁADKIEWICZ (ed.), *Kłodzko – dzieje miasta*, Kłodzko 1998, s. 63; Ondřej FELCMAN – Ryszard GŁADKIEWICZ a kol., *Kladsko. Dějiny regionu*, Hradec Králové – Wrocław – Praha – Kłodzko 2012, s. 144.

¹⁸ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Knihovna a další vybavení augustiniánské kanonie v Kladsku před jejím zánikem v roce 1594*, in: *Korunní země v dějinách českého státu, IV: Náboženský život a církevní poměry v zemích koruny české ve 14.–17. století*, Praha 2009, s. 386–404.

jesuitům r. 1617, uveřejněnou roku 1926 v časopisu Hlídka.¹⁹ Jde o typickou pozitivistickou studii, o sled regestů archivních dokumentů s minimem autorových komentářů. Pokud se zde výjimečně s nějakým pokusem o interpretaci pramenů setkáme, zjistíme, že máme co do činění se soudy nepřesnými, resp. poněkud naivními. Dále je nutno vytknout nepoužití nejen římského archivního materiálu, ale i toho, který je uložen v Národním archivu (resp. tehdy v Zemském archivu) v Praze. Celkové pojetí se blíží tomu, které jsme poznali u Bacha – mniši jsou kritizováni za to, že jejich kázeň „nemálo byla porušena“²⁰. Ostatní autoři, kteří o uvedené kauze psali, (Franz X. Richter,²¹ Gregor Wolný,²² Joseph Schmidlin,²³ Václav Líva²⁴ a Tomáš Parma²⁵) jí věnovali pouze velmi omezený prostor v rámci nějakého širšího tématu. Autor předkládaných řádků se pak v jedné drobné studii pokusil o nástin argumentace olomouckých řeholních kanovníků z let 1617–1619.²⁶

Cíle bádání

Pokouším se mimo jiné odpovědět na důležitou otázku, zda se kauzy Kladsko a Olomouc nepodobaly případu žďárského kláštera, tj. zda nebyly likvidovány relativně stabilní a „ukázněné“ komunity. Pokud by tomu tak bylo, znamenalo by to, že pro konec 16. a počátek 17. století neplatí v dosavadní literatuře uváděná teorie o důvodech rušení klášterů starých řádů, tj. že šlo o likvidaci „nefunkčních“ řeholních komunit a předání jejich majetku „perspektivnějším“ katolickým institucím. Dospěli bychom k závěru, že motivace rušitelů byla jiná, poněkud přízemnější. Že jim nešlo o nějaké „vyříznutí zhoubného vředu“, ale pouze o posílení své materiální základny. Díky rozsahu pramenné základny lze podat i poměrně plastický obraz způsobu uvažování účastníků těchto konfliktů. Zajímá mne, jak zněla argumentace sporných stran – bránících se mnichů a „rušitelů“, tj. především jezuitů – a v jakých rovinách se tato argumentace pohybovala. Zda šlo pouze důvody právní, nebo také jiné – např. logické, filosofické či teologické.

Při líčení chronologie daných konfliktů chce práce více než starší autoři zdůraznit a popsat „sítě zájmů“, které kláštery obklopovaly. Pokouší se odpovědět na otázku, do jaké míry ony „zainteresované“ osoby (v případě olomoucké kanonie to např. byli vratislavský biskup Karel Habsburský a pražský arcibiskup Jan Lohelius) ovlivnily průběh uvedených rozepří, a především jejich výsledky.

---

¹⁹ Jan TENORA, *Pokus o odevzdání kláštera Všech svatých v Olomouci jesuitům r. 1617*, Hlídka 43, 1926, s. 153–159, 207–213, 262–271, 309–314, 359–363, 410–414, 459–464, 494–502.

²⁰ Tamtéž, s. 153.

²¹ Franciscus Xav. RICHTER, *Augustini Olomucensis Episcoporum Olomucensius series*, Olomucii 1831, s. 234.

²² Gregor WOLNÝ, *Kirchliche Topographie von Mähren meist nach Urkunden und Handschriften*, Abteilung I, Bd. I, Brünn 1855, s. 283.

²³ Joseph SCHMIDLIN, *Die kirchlichen Zustände in Deutschland vor dem Dreißigjährigen Kriege nach den bischöflichen Diözesanberichten an den Heiligen Stuhl*, I, Freiburg im Breisgau 1908, s. 185.

²⁴ Václav LÍVA, *Jan Arnošt Platejs z Platenštejna. Příspěvek k dějinám pobělohorské protireformace*, ČMM 54, 1930, s. 15–78, 293–336 (text o kanonii Všech svatých na s. 28–31).

²⁵ T. PARMA, *František kardinál Dietrichstein*, s. 348–349.

²⁶ Oldřich CHLÁDEK, „Kamenné srdce by se rozpuknouti mohlo“. *Argumentace olomouckých augustiniánů kanovníků v boji za zachování svého kláštera (1617–1619)*, in: Petr R. BENEŠ – Petr HLAVÁČEK – Tomáš STERNECK a kol., *Čtrnáct mučedníků pražských. Vpád Pasovských a závěr vlády Rudolfa II.*, Praha 2014, s. 133–147.

Metodika bádání

Základem práce je co nejdůkladnější heuristika; jinými slovy – všechny prameny byly přepsány *in extenso*. Z historických metod jsou nejčastěji využity přístupy mikrohistorické a komparativní (situace v českých zemích je srovnána s poměry v Rakousích a v Bavorsku). Velká pozornost je věnována jazykové rovině sledovaných sporů.

Jedním z problémů při studiu tématu předkládané práce bylo, podle jakého klíče rozčlenit rozsáhlou argumentaci, která se v pramenech objevuje (jde o desítky často velmi rozsáhlých suplů, replik a dalších dokumentů). Jako velmi inspirativní se ukázala kniha *Lži, polopravdy a pravda v lidské komunikaci*, kterou nenapsal historik, ale psycholog – profesor Zbyněk Vybíral. Mluví se v ní (v návaznosti na jednu ze studií filozofa Stanislava Sousedíka)²⁷ o třech cestách „způsobování pravdivosti“. První z nich je „dokazování“, tedy logické vyvozování závěru z určitých faktů, druhou „odvolávání se“ na určitou autoritu, za třetí pak Vybíral považuje „důvěryhodné a věrohodné vystupování“ – v tomto případě jde více o to, jakým způsobem je něco řečeno než o vlastní obsah sdělení, jde o vytvoření našeho pozitivního *obrazu* (resp. negativního obrazu našich protivníků).²⁸

„Hrdinové“ popisovaných sporů se ve snaze přesvědčit ostatní o své pravdě ubírali všemi třemi cestami. 1) Dokazovali, že určitá tvrzení protivníků odporují faktům, resp. že se jedná o logické nesmysly. 2) Odvolávali se na autoritativní texty – na listiny, *Corpus iuris canonici*, ale i na texty náboženské včetně Písma svatého. 3) Za použití velmi silných, emotivních výrazů vykreslovali obraz svůj, a především temný portrét nepřátel. Při četbě pramenů upoutá nejvíce patrně onen třetí způsob argumentace, zvláště ony pasáže, které mají za úkol vylíčit nízký charakter druhé strany. Jejich emotivita výrazně převyšuje to, na co je člověk naší doby zvyklý. Je to dáno jednak dobovou mentalitou, již bylo vlastní – v porovnání s dneškem – bezprostřednější a výraznější projevoování citů,²⁹ jednak dobovými zásadami rétoriky, které kladly zvláštní důraz právě na vyjádření citů.

Nejuznávanějším z klasických systematických děl rétorického umění byl v 16. století spis římského autora Marca Fabia Quintiliana *Institutio oratoria* (Základy rétoriky).³⁰ V kapitole o probouzení citů najdeme tato výmluvná slova: „*nic většího nemůže řečnictví přinést.*“ Další věta z téže kapitoly: „*Připustíme, že důkazy způsobí, že soudci považují naši věc za lepší, city však umožní, aby to i chtěli, a tomu, co chtějí, také věří.*“³¹ Dalších slov dokazujících význam uvedené roviny pro tehdejší rétoriku jistě není třeba.

²⁷ Stanislav SOUSEDÍK, *Korespondenční teorie pravdy v oblasti empirického poznání*, Filosofický časopis 47, 1999, s. 531–544.

²⁸ Zbyněk VYBÍRAL, *Lži, polopravdy a pravda v lidské komunikaci*, Praha 2015, s. 43–44.

²⁹ Tento rozdíl je dobře popsán v klasické práci Norbert ELIAS, *O procesu civilizace. Sociogenetické a psychogenetické studie*, I: *Proměny chování světských horních vrstev na Západě*, II: *Proměny společnosti. Nástin teorie civilizace*, Praha 2006–2007.

³⁰ Ke Quintilianovi a jeho vlivu na rétoriku 15. a 16. století viz např. Jiří KRAUS, *Rétorika v evropské kultuře i ve světě*, Praha 2011, s. 62–65, 119–120 či předmluvu téhož autora k vydání Quintilianova díla Marcus Fabius QUINTILIANUS, *Základy rétoriky* (překlad Václav Bahník), Praha 1985, s. 7–19. Nejvýznamnější jezuitská učebnice rétoriky v době raného novověku – Soarezova *De arte rhetorica libri tres ex Aristotele, Ciceone et Quintiliano praecipue deprompti* (1560) je založena (jak vidíme již z jejího názvu) na Ciceronovi, Aristotelovi, a právě na Quintilianovi – viz Wilfried BARNER, *Barockrhetorik. Untersuchungen zu ihren geschichtlichen Grundlagen*, Tübingen 2002, s. 336–337.

³¹ M. F. QUINTILIANUS, *Základy*, s. 279.

Obsah a struktura disertační práce

Čtenář jistě ocení zasazení obou sledovaných sporů do širšího kontextu. To je úkolem obecné kapitoly, která pojednává o krizi starých řádů v 16. století, reformních snahách v řeholním prostředí a o rušení klášterů v českých zemích, Rakousích a v Bavorsku. Následuje část věnovaná sporu o zrušení kláštera řeholních kanovníků sv. Augustina v Kladsku. Ta je dále rozčleněna do čtyř kapitol. První z nich (*Chronologie sporu*) sleduje zmíněný konflikt chronologicky, další tři (*Argumentace založená na logických vývodech*, *Argumentace odkazováním na autority* a *„Portréty“ sporných stran*) jsou podrobnou analýzou argumentace použité jezuity a mnichy rušených komunit, resp. spojenci těchto protivníků. Stejně je pojata i část, která se zabývá pokusem o likvidaci kláštera Všech svatých v Olomouci.

Přínos disertační práce

Jak již bylo řečeno v úvodu, narazíme v publikacích věnovaných problematice našich církevních dějin předbělohorského období nezřídka na tvrzení, že byly rušeny „nefungující kláštery“ starých řádů a jejich majetek předáván do rukou povolanějších, nejčastěji jezuitských a biskupských. Údajně tak byla učiněna přítrž dosavadnímu neřádnému životu v příslušných klášterních zdech. Nově vzniklé, resp. již existující, ale nyní připojením dalších statků posílené řádové komunity, převážně jezuitské koleje, se prý mohly vykázat neskonale vyšší úroveň než konventy zrušené.

Tomu, kdo přečetl předchozí kapitoly, je jasné, že historická realita byla poněkud odlišná. Platnost uvedené charakteristiky můžeme s jistými výhradami uzнат pro většinu 16. století, nikoliv však již pro konec zmíněného století a počátek věku následujícího. Kolem roku 1600 byly z iniciativy představitelů katolické církve vydány listiny rušící v českých zemích tři konventy: cisterciácký klášter Ždár a dvě augustiniánské kanonie – kladskou, zvanou Hora Panny Marie, a olomouckou u Všech svatých (posledně jmenovaná se však, jak víme, navzdory rušícímu dekretu císaře Matyáše nakonec dokázala zachránit).

Případům obou kanonií byla věnována přítomná práce. Poznali jsme je velmi podrobně, a tak víme, že morální úpadek jejich osazenstva v posledních letech před zrušením (resp. jednáním o zrušení) nelze nijak doložit. Kladský probošt Kirmeser se do konfliktu s ustanovením o celibátu ani s jinými církevními předpisy nikdy nedostal a rovněž o jemu podřízených řeholních kanovnících neslyšíme nic špatného. Právě naopak. Jeden z kladských mnichů se kupříkladu po likvidaci kanonie stal karlovským opatem, což jistě svědčí o tom, že v rámci řádu patřil k nadprůměru. Další dva bývalí řeholníci byli roku 1605 shromážděním veškerého kléru hrabství zvoleni za delegáty, kteří měli zemi zastupovat na diecézní synodě svolané arcibiskupem Zbyňkem Berkou z Dubé – i to lze pokládat za projev ocenění jejich kvalit. V případě olomouckého kláštera Všech svatých pak prohlásil sám císař Matyáš, že řeholní kázní tamních mnichů nelze vytknout vůbec nic. Konvent se prý ruší pouze z toho důvodu, že z Tovaryšstva Ježíšova plyne katolické církvi na Moravě větší užitek než z řádu řeholních kanovníků sv. Augustina.

I mnohé jiné aspekty sledovaných kauz nejsou v literatuře podány zcela uspokojivě. Starší práce vnímají ony spory o kláštery primárně jako spor mezi danou řeholní komunitou, resp. řádem a silami, které přišly s plánem klášter zrušit. Nedostatečná pozornost je věnována skutečnosti, že se ve zmíněných konfliktech řeholníků silně angažovaly i další osoby, pohybující se většinou v nejvyšších patrech mocenské hierarchie. Těm mnohdy nešlo ani tak o osud samotného kláštera jako spíše o své osobní zájmy, zpravidla o poškození konkurenta. V kapitolách pojednávajících o augustiniánské kanonii v Kladsku jsme viděli, že její poslední léta zásadním způsobem ovlivnilo silné napětí mezi nunciem Specianem na jedné straně a arcibiskupem Berkou a kardinálem Pierbenedettim na straně druhé. Zdá se, že by se nuncius

za zrušení kláštera tak silně nezasazoval, kdyby jedním z hlavních spojenců mnichů nebyl právě jeho protivník Berka. Také případ kanonie Všech svatých na olomouckém Předhradí se stal kolbištěm, na němž se utkali mocní sokové – „rušitel“, olomoucký biskup František kardinál Dietrichstein, se zde střetl s vratislavským biskupem Karlem Habsburským a pražským arcibiskupem Janem Loheliem.

Uvedené poměry nejsou specifickým případem Kladska a Olomouc. K podobnému střetu na nejvyšší úrovni došlo kvůli likvidaci žďárského kláštera – zde se Dietrichsteinovy rušící záměry pokoušeli mařit papežský nuncius Filippo Spinelli a nejvyšší kancléř Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic. Je velmi pravděpodobné, že kdyby Spinelli roku 1605 nebyl nahrazen Dietrichsteinovi nakloněným Giovannim Stefanem Ferrerim, nebylo by následujícího roku žďárské panství pro cisterciácký řád ztraceno. Analogie lze nalézt i v zahraničí – například likvidace *cistercia* St. Bernhard u Hornu byla navržena dolnorakouskou Klášterní radou nejspíše z toho důvodu, aby byl poškozen pasovský oficiál Melchior Khlesl, spojencem a osobní přítel několika rakouských cisterciáckých opatů. Opět můžeme říci, že o vlastní klášter, o úroveň řeholní kázně atd. šlo „rušitelům“ až v poslední řadě. Hlavní bylo najít nějaký způsob, jak si s Khleslem, protivníkem Klášterní rady, „vyřídit účty“.

Vedle relativně dobrého stavu obou studovaných řeholních komunit – kladské a olomoucké – a vysoce účelového až machiavellistického jednání protivníků i „přátel“ mnichů mají kauzy Kladska a Olomouc ještě dalšího společného jmenovatele. Je jím skutečnost, že v obou případech se uvedené rozepře jeden z jejich účastníků pokoušel využít jako určité kariérní zdviže. Za prvé to byl kanovník olomoucké biskupské kapituly Jan Arnošt Platejs z Platenštejna. Ten očekával, že jej řeholníci od Všech svatých, vděční za podporu při obraně proti jezuitům a kardinálu Dietrichsteinovi, zvolí svým proboštem. Jak mu o novou hodnost šlo, prozrazuje jeho deník, do něhož si nejednou zapsal své „*orationes tribulationes*“ – „*ztrápené modlitby*“ za získání uvedeného proboštví či jiné prebendy. Zvolen sice nakonec byl, ale úřadu se ujmout nemohl, protože nebyl potvrzen papežem.

Podobně neslavně dopadly ambice Christopha Kirmesera, muže, který si zvolil roli dosti paradoxní. Tento kladský probošt byl předním bojovníkem za zrušení svého vlastního kláštera a postoupení jeho statků Tovaryšstvu Ježíšovu. Odvděčoval se tak jezuitům, u kterých studoval a které celý život obdivoval. Za své zásluhy o zrušení kladské kanonie byl odměněn funkcí opata jednoho z nejvýznamnějších rakouských konventů: kláštera St. Lambrecht. Tamější benediktini však proti tomuto cizinci, který ani nebyl členem jejich řádu, protestovali tak vehementně, že se musel své nové prebendy již po roce vzdát. Nezbylo mu než se pak spokojit s málo atraktivním místem faráře v městečku Sankt Lorenzen im Mürztal.

K přínosům předkládané práce patří dále to, že se o mnohých skutečnostech zmiňuje vůbec poprvé. Uvedme namátkou jen několik z dlouhé řady těchto faktů. V případě Kladska jde například o úlohu kardinála Pierbenedettiho či o stav tamější jezuitské koleje v prvních letech její existence, u sporu o zrušení olomoucké kanonie Všech svatých zmíním alespoň snahu arcibiskupa Lohelia poškodit svého olomouckého „kolegu“ Dietrichsteina, silnou nedůvěru Dietrichsteinova římského agenta Olivieriho ke generálnímu prokurátorovi Tovaryšstva Ježíšova, tj. k osobě, jež měla být v boji za likvidaci kanonie jeho spojencem, nebo významnou roli vratislavského probošta Lodovica Ridolfiho. Dále bylo na pravou míru uvedeno mnoho sice méně významných, ale přece jen nesprávných tvrzení dosavadní literatury, např. Bretholzův údaj o tom, že podle papežského nuncia Speciana byl ke zrušení kladského kláštera nutný souhlas pražského arcibiskupa, nebo Tenorova teze, že v olomoucké biskupské kapitule byl kanovník Platejs se svou podporou kanonie Všech svatých zcela osamocen.

Olomoučtí řeholníci se, jak bylo uvedeno, snažím o předání kláštera Všech svatých jezuitům ubránili. Oproti tomu jejich kladští spolubratři museli svůj dům opustit a uvolnit tak

místo nové koleji Tovaryšstva Ježíšova. Také o jejich počátcích jsme se na předchozích stranách mnohé dozvěděli. Domnívám se, že pro celkové posouzení kauzy Kladsko jsou ony informace zásadní – je důležité znát nejen situaci před zrušením, ale i po zrušení daného konventu. Kolej byla krátce po svém založení vizitována hned dvakrát. Dokumenty z první kontrolní návštěvy se bohužel nalézt nepodařilo; zpráva o druhé, provedené roku 1599 pražským jezuitou Johannesem Vivariem, se nachází v *Archivum Romanum Societatis Iesu*.

Vivarius nebyl spokojen prakticky s ničím – ve vizitačním protokolu před námi defilují ostré výtky týkající se zpovědní praxe, školy, knihovny, kázání a mnoha dalších věcí. Leckoho jistě překvapí, že zmiňovány jsou i takové prohřešky, jako jsou ženské návštěvy či noční pitky. Změna rektora roku 1601, kombinovaná navíc se jmenováním katolíka Heinricha von Logau do úřadu kladského hejtmana, pravděpodobně přinesla zlepšení, je však otázkou, nakolik bylo toto zlepšení trvalé. Roku 1605 se totiž představeným jezuitské komunity stává opět ve Vivariově zprávě nemilosrdně kritizovaný Johannes Werner a o dva roky později je úřad zemského hejtmana obsazen luteránem (byť umírněným) Niklasem von Gersdorf.

Zkrátka – není pochyb o tom, že představa Aloyse Bacha o nahrazení konventu řeholních kanovníků mnohem kvalitnější jezuitskou komunitou náleží do říše historiografické *science fiction*. Podotkněme, že o Bachovu knihu *Kirchen-Geschichte der Graffschaft Glatz* se opírá veškerá pozdější historiografická produkce o zrušení kláštera augustiniánských kanovníků v Kladsku.

Snad nebude nadbytečné, když zmíním, že k podobné situaci jako v Kladsku došlo i ve Žďáru. Také tam byla původní mnišská komunita, v tomto případě cisterciácká, v okamžiku předání klášterních statků novému vlastníkovi (olomouckému biskupství) v relativně dobrém stavu, také tam byla uvedena nová řehole (františkánská), kterou v žádném případě nemůžeme označit za lepší, než bylo původní osazenstvo. V pramenech dokonce čteme, že způsoby těchto následovníků sv. Františka z Assisi, přivedených do Žďáru kardinálem Dietrichsteinem, byly skandální.

Momentem, který si právem vysloužil naši značnou pozornost, byla argumentace sporných stran. Síly snažící se o zrušení našich dvou klášterů byly z hlediska „repertoáru“ použitelných argumentů v poněkud komplikované situaci, protože jejich oběti se – na rozdíl od řady jiných klášterů – nenacházely ve stavu rozvratu. Téma úpadku tedy v písemnostech jezuitů a jejich spojenců hraje roli víceméně podřadnou. V případě konfliktu o kladský klášter ho „rušitelé“ dokonce zcela pominuli. Jako hlavní důvod pro předání uvedených řeholních domů Tovaryšstvu se uvádí něco jiného – jde o tvrzení, že jezuité jsou řádem lepším a užitečnějším („větší užitek“ – „*maior usus*“ je pojmem z kanonického práva). Ona obecná teze byla konkretizována tak, že jezuité jsou schopni poskytnout kvalitní univerzitní vzdělání (Olomouc), případně zabránit plánům protestantů na zničení řeholního života v daném městě, resp. zemi (Kladsko).

Údajné hrůzy, které lze napravit pouze předáním starého řádového domu jezuitům, líčí kladský probošt Kirmeser velmi barvitě. Běduje, že „heretická“ šlechta doráží na klášter stále více. Dokonce je prý již tak smělá, že se opovážila proniknout na statky kanonie a uloupit z jednoho jejího dvora veškerý dobytek. (Ve skutečnosti šlo o zcela legální úřední postup, o konfiskaci části majetku, která měla stavům, resp. císaři nahradit berně, jež Kirmeser odmítal platit.) Uvedená slova probošt podtrhl svým kázáním na téma *Pax vobis*, které dvakrát vydal tiskem, a to – jistě nikoliv pouze shodou náhod – právě v době, kdy pražským arcibiskupům Medkovi a Berkovi předložil návrhy na likvidaci kláštera. Vrcholně emotivní text, napadající protestanty jako největší zhoubu Kladské země, ústí ve vyjádření údivu, že Bůh ony protivníky Matky církve ještě neuvrhl zaživa do pekla.

Argumenty „rušitelů“ se tedy v případě kladské kanonie i kláštera Všech svatých nesly v podstatě ve stejném duchu. Historik, který je informován o tom, kdo se uvedených řeholních

domů zastával, bude jistě předpokládat u argumentace „proklášterních táborů“ odlišnou situaci. Na straně kladských řeholních kanovníků stály především místní stavy, náležející většinou k luteránské konfesi. Naproti tomu mezi spojenci olomouckých mnichů žádné nekatolíky nenalézáme – máme tu společnost ryze katolickou: kanovníka Platejse, biskupa Karla Habsburského a arcibiskupa Lohelia. Očekávali bychom tedy značný rozdíl v razanci a emotivitě výpadů proti jezuitům – v kauze olomoucké kanonie argumenty uměřenější a spíše konkrétní, v případě Kladska pak typicky protestantské spílání jezuitům coby „*zplozencům Satanovým*“.

Prameny však někdy hovoří jinak, než jak to historik před návštěvou příslušných archivů čeká. Zde máme velmi pěkný příklad takové situace. Co se míry protijezuitské nenávisti týče, jsou petice kladských protestantů se stížnými listy olomouckých řeholníků, koncipovanými jejich patronem Platejsem, plně srovnatelné. I olomoučtí mniši, resp. Platejs vidí jezuitu jako pokrytce, jako osoby pobízené nezřízenou žádostivostí k hromadění majetku, jako strůjce všemožných nepokojů a válek atd. V listech oněch katolických řeholníků se dokonce dočítáme i to, že Tovaryšstvo touží ovládnout celý svět a že právě prostřednictvím jezuitů s klášteřem Všech svatých bojují temné mocnosti z pekel.

Jisté rozdíly mezi argumentační obranou kláštera v případě Kladska a Olomouce sice najdeme, ale týkají se jiných rovin. Jsou projevem toho, že Platejs byl velmi vzdělaný (dosáhl univerzitních grádů v teologii i obojím právu), a tak mohl jezuitskou, resp. projezuitskou teorii o „*maior usus*“ (resp. „*maius bonum*“ – „*větším dobru*“) napadnout z hlediska logiky i kanonického práva; navíc hojně citoval z díla sv. Bernharda z Clairvaux i z Bible. V poněkud jednodušších a konkrétnějších peticích kladských luteránských stavů se citáty ze Starého ani Nového zákona neobjevují vůbec – další překvapivé zjištění, uvážíme-li, jaký důraz na Písmo kladl právě Martin Luther.

Zcela na závěr se dotkneme problému, který k našemu tématu (stejně jako k jakémukoliv jinému historickému tématu) nedílně patří. Jde o lež. Hrdiny našich příběhů byly převážně osoby duchovního stavu – kardinálové, biskupové, mniši atd. Někdo by se mohl domnívat, že tito muži, kteří měli být pro zbytek společnosti morálním vzorem, se v popisovaných konfliktech snažili bojovat čestně, „s otevřeným hledím“, bez masek a klamu. Bohužel tomu tak nebylo. Lhali jak řeholníci a jejich spojenci, tak „rušitelé“. Rozpor mezi slovy a realitou je někdy až zarážející. Christoph Kirmeser například slavnostně prohlášoval, že jej nepohání ctižádost a že je ochoten spokojit se s místem prostého venkovského faráře. Jeho kandidatura na úřad pražského arcibiskupa jasně svědčí o opaku. Olomoucký kanovník Platejs zase koncipoval mnichům od Všech svatých listy obviňující jezuitu ze světovládných tužeb a ze spojení s peklím, a v téže době – již svým vlastním jménem – napsal kardinálu Dietrichsteinovi dopis, v němž Tovaryšstvo Ježíšovo vychvaluje. Do třetice si připomeňme „výkon“ arcibiskupa Berky. Ač byl jedním z hlavních odpůrců předání kladské kanonie jezuitům, ujistil nuncia Speciana, že projekt zřízení nové koleje Tovaryšstva v Kladsku ze všech sil podporuje. Z tohoto hlediska se zdá, že mezi časy předbělohorskými a naší dobou příliš velký rozdíl není. Tam, kde jde o moc a majetek, se pravdě příliš nedaří.

Seznam publikací doktoranda

Akademické písemné práce:

Žďárský klášter a česko-moravská zemská hranice, bakalářská práce FF UK, Praha 2006

První zrušení žďárského kláštera, diplomová práce FF UK, Praha 2009

Studie:

Žďárský klášter a česko-moravská zemská hranice, ČNM – řada historická, 176, 2007, s. 144–160

„Páni fundátoři toho nedopustí...“ *Spor mezi Korunou a zakladateli žďárského kláštera 1528–1588*, ČMM 130, 2011, s. 271–293

První zrušení žďárského kláštera, in: Sborník z konference Sakrální a profánní prostor v dějinách křesťanské kultury a umění, KTF UK, 20. dubna 2012, v tisku

Zeměpanská vizitace augustiniánského kláštera sv. Tomáše v Brně roku 1571, in: Sborník z konference Dějiny v umění, umění v dějinách, KTF UK, 6. září 2013, v tisku

„Kamenné srdce by se rozpuknouti mohlo“. *Argumentace olomouckých augustiniánů kanovníků v boji za zachování svého kláštera (1617–1619)*, in: Petr R. BENEŠ – Petr HLAVÁČEK – Tomáš STERNECKÝ a kol., Čtrnáct mučedníků pražských. Vpád Pasovských a závěr vlády Rudolfa II., Praha 2014, s. 133–147

Recenze:

Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142-1420, Sv. 3. Kláštery na hranicích a za hranicemi Čech*, Časopis Národního muzea v Praze. Řada historická 179, 2010, s. 89–92

Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142-1420, Sv. 3. Kláštery na hranicích a za hranicemi Čech*, *Analecta Cisterciensia* 60, 2010, s. 368–373

Pavel BALCÁREK, *Kardinál František Ditrichštejn 1570-1636. Gubernátor Moravy*, *Paginae historiae*. Sborník Národního archivu 20, 2012, s. 402–410

Nejdůležitější použité prameny a literatura

Archivní prameny

Archivio Segreto Vaticano

Fondo Borghese

Archiwum Dekanalne Kłodzko

sig. A 3 d

sig. A 10 b

Archiwum Państwowe we Wrocławiu

Kolegium jezuickie w Kłodzku

Archiwum Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie

rkp. č. 2611

rkp. č. 2229

rkp. č. 2649

Archivum Romanum Societatis Iesu

Fondo Gesuitico

Epistolae Generalium ad Nostros

Biblioteca Ambrosiana Milano

rkp. D 124 suss.

Moravský zemský archiv v Brně

Augustiniáni Olomouc (E 3)
Cerroniho sbírka (G 12)
Sbírka rukopisů (G 10)
Rodinný archiv Dietrichsteinů v Mikulově (G 140)

Národní archiv Praha

Archiv pražského arcibiskupství (APA)
České oddělení dvorské komory IV (ČDKM IV)
Morava (MR)
Královská registra (RG)
Archiv české františkánské provincie (ŘF)

Österreichisches Staatsarchiv Wien

Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA): Länderabteilung, Mähren
Finanz- und Hofkammerarchiv (FHKA): Gedenkbücher

Vědecká knihovna Olomouc

rkp. M II 28

Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc

Arcibiskupství Olomouc (AO)

Literatura

- Aloys BACH, *Urkundliche Kirchen-Geschichte der Grafschaft Glaz*, Breslau 1841
Romuald BAUERREISS, *Kirchengeschichte Bayerns*, VII: 1600–1803, Augsburg 1970
Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Český ekumenický překlad, Praha 2015.
Klement BOROVIČ, *Antonín Brus z Mohelnice, arcibiskup pražský. Historicko-kritický životopis*, Praha 1873
Klement BOROVIČ, *Martin Medek, arcibiskup pražský. Historicko-kritické vypsání náboženských poměrů v Čechách od roku 1581–1590*, Praha 1877
Bertold BRETHOLZ, *Das Pfarrei-Archiv in Glatz und das Köglersche Urkunden- u. Aktenarchiv in der Pfarrei Ullersdorf (= Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz, VI)*, Glatz 1928
Joachim CAMERARIUS, *Fabulae Aesopicae*, Lugduni 1579
Alessandro CATALANO, *Zápas o svědomí. Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598–1667) a protireformace v Čechách*, Praha 2008
Petronilla CEMUS – Richard CEMUS (edd.), *Bohemia Jesuitica 1556–2006*, Praha 2010
Jaroslav ČECHURA, *Šimon Všeotečka 1630: "Historia" kláštera sedleckého*, in: *Facta probant homines. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. Dr. Zdeňky Hledíkové*, Praha 1998, s. 101–108
Tomáš ČERNUŠÁK, *Proměny řeholního života na Moravě od pozdního středověku do doby moderní (rigorózní práce FF MU)*, Brno 2009
Tomáš ČERNUŠÁK, *Reforma, úpadek a zánik herburského kláštera v Brně (Analýza stavu kláštera v období po husitských válkách)*, in: *Brno v minulosti a dnes* 17, 2003, s. 115–128
Tomáš ČERNUŠÁK, *Zánik komunity premonstrátek v Nové Říši*, in: *Západní Morava* 10, 2006, s. 124–129
Severin DIRMIER – Michael SCHMID, *Kurzgefaßte Geschichte der Augustiner-Chorherren*, I–IV, Klosterneuburg 1961–1962
Beda DUDÍK, *Geschichte des Benediktiner-Stiftes Raygern im Markgrafthume Mähren*, II: *Vom Ende der Hussitenstürme bis in die Gegenwart 1449–1848*, Wien 1868
Bernhard DUHR, *Geschichte der Jesuiten in den Ländern deutscher Zunge im XVI. Jahrhundert*, Freiburg im Breisgau 1907
Robert J. W. EVANS, *Vznik habsburské monarchie 1550–1700*, Praha 2003
Ondřej FELCMAN – Ryszard GLADKIEWICZ a kol., *Kladsko. Dějiny regionu*, Hradec Králové – Wrocław – Praha – Kłodzko 2012
Jiří FIALA a kol., *Univerzita v Olomouci (1573–2009)*, Olomouc 2009
Dušan FOLTÝN a kol., *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha 2005
Aemilius FRIEDBERG (ed.), *Corpus iuris canonici*, I, Lipsiae 1879
Markus FRIEDRICH, *Der lange Arm Roms? Globale Verwaltung und Kommunikation im Jesuitenorden 1540–1773*, Frankfurt am Main 2011

- Amedeus FRUYTIER, *Antonius Flamingk, der flämische Abt des Klosters Königssaal in Böhmen*, in: CC 42, 1930, s. 161–173
- Ryszard GŁADKIEWICZ (ed.), *Kłodzko – dzieje miasta*, Kłodzko 1998
- Joseph GOTTSCHALK, *Die Grafschaft Glatz. Tausend Jahre hindurch ein Teil des Bistums Prag im Spannungsfeld zwischen Prag und Breslau*, Lüdenscheid 1973
- Gernot HEIß, *Die Jesuiten und die Anfänge der Katholisierung in den Ländern Ferdinands I. Glaube, Mentalität, Politik* (habilitační práce Universität Wien), Wien 1986
- Gernot HEIß, *Die „Litterae annuae“ und die „Historiae“ der Jesuiten*, in: Josef PAUSER – Martin SCHEUTZ – Thomas WINKELBAUER, *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.–18. Jahrhundert). Ein exemplarisches Handbuch (= MifÖG, Ergänzungsband 44)*, Wien – München 2004, s. 663–674
- Arno HERZIG, *Reformatorsche Bewegungen und Konfessionalisierung. Die habsburgische Rekatholisierungspolitik in der Grafschaft Glatz*, Hamburg 1996
- Arno HERZIG, *Der Zwang zum wahren Glauben. Rekatholisierung vom 16. bis zum 18. Jahrhundert*, Göttingen 2000
- Arno HERZIG, *Konfession und Heilsgewissheit. Schlesien und die Grafschaft Glatz in der Frühen Neuzeit*, Bielefeld 2002
- Arno HERZIG – Małgorzata RUCHNIEWICZ, *Geschichte des Glatzer Landes*, Hamburg – Wrocław 2006
- Arno HERZIG – Małgorzata RUCHNIEWICZ (edd.), *W kraju Pana Boga. Źródła i materiały do dziejów Ziemi Kłodzkiej od X do XX wieku. Im Herrgottsländchen. Quellen und Materialien zur Geschichte des Glatzer Landes vom 10. bis zum 20. Jahrhundert*, Kłodzko 2003
- Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Knihovna a další vybavení augustiniánské kanonie v Kladsku před jejím zánikem v roce 1594*, in: Korunní země v dějinách českého státu, IV: Náboženský život a církevní poměry v zemích koruny české ve 14.–17. století, Praha 2009, s. 386–404
- Rudolf HURT, *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě*, I, Olomouc 1934
- Oldřich CHLÁDEK, *První zrušení žďárského kláštera*, diplomová práce FF UK, Praha 2009
- Oldřich CHLÁDEK, „*Kamenné srdce by se rozpuknouti mohlo*“. *Argumentace olomouckých augustiniánů kanovníků v boji za zachování svého kláštera (1617–1619)*, in: Petr R. BENEŠ – Petr HLAVÁČEK – Tomáš STERNECK a kol., *Čtrnáct mučedníků pražských. Vpád Pasovských a závěr vlády Rudolfa II.*, Praha 2014, s. 133–147.
- Oldřich CHLÁDEK, „*Páni fundátoři toho nedopustí...*“ *Spor mezi Korunou a zakladateli žďárského kláštera 1528–1588*, ČMM 130, 2011, s. 271–293.
- Oldřich CHLÁDEK, *Žďárský klášter a česko-moravská zemská hranice*, ČNM – řada historická, 176, 2007, s. 144–160.
- Klaus JAITNER, *Die Hauptinstruktionen Clemens' VIII. für die Nuntien und Legaten an den europäischen Fürstenhofen 1592–1605*, I, Tübingen 1984
- Josef JANÁČEK, *Rudolf II. a jeho doba*, Praha 1987
- Hubert JEDIN, *Der Abschluss des Trienter Konzils 1562/63. Ein Rückblick nach vier Jahrhunderten* (Katholisches Leben und Kämpfen im Zeitalter der Glaubensspaltung. Vereinsschriften der Gesellschaft zur Herausgabe des Corpus Catholicorum 21), Münster in Westfalen 1963
- Hubert JEDIN, *Geschichte des Konzils von Trient*, IV/2: *Dritte Tagungsperiode und Abschluß*, Freiburg – Basel – Wien 1975
- Concilium Tridentinum. Diariorum, actorum, epistolarum, tractatum nova collectio*, ed. Societas Goerresiana, IX/6, Friburgi Brisgoviae 1924
- Friedhelm JÜRGENSMEIER – Regina Elisabeth SCHWERDTFEGGER (redd.), *Orden und Klöster im Zeitalter von Reformation und katholischer Reform 1500–1700*, I–III, Münster 2005–2007
- Jaroslav KADLEC, *Klášter augustiniánských kanovníků v Třeboni*, Praha 2004
- Simeon Eustachius KAPIHORSKÝ, *Historia kláštera sedleckého řádu svatého cistercienského*, Kutná Hora 2006
- August KASTNER, *Aus der Geschichte des Pfarrgymnasiums bei der Pfarrkirche zum heiligen Jakobus in Neisse. Ein Beitrag zur Geschichte der Schulen Schlesiens*, in: Jahresbericht des königlichen katholischen Gymnasiums zu Neisse für das Schuljahr 1864/65, Neisse 1865, s. 1–24
- Otto KATZER, *Das Verhältnis des Kardinals Dietrichstien zu den religiösen Genossenschaften Mährens, I: Männliche Orden* (disertační práce UK), Prag 1936
- František KAVKA – Anna SKÝBOVÁ, *Husitský epilog na koncilu tridentském a původní koncepcie habsburské rekatholizace Čech. Počátky obnoveného pražského arcibiskupství 1561–1580*, Praha 1969
- Christophorus KIRMESERUS, *Pax vobis. Ein Christliche Predig von dem Fride vnsers lieben Herren vnd Heylands Jesu Christi [...]*, Ingolstatt 1592

- Pavel KRAFL – Petra MUTLOVÁ – Dana STEHLÍKOVÁ, *Řeholní kanovníci sv. Augustina v Lanškrouně. Dějiny a diplomatář kláštera*, Praha 2010
- Alois KROESS, *Geschichte der Böhmisches Provinz der Gesellschaft Jesu*, Bd. I: *Geschichte der ersten Kollegien in Böhmen, Mähren und Glatz von ihrer Gründung bis zu ihrer Auflösung durch die böhmischen Stände 1556–1619*, Wien 1910; Bd. II/1: *Beginn der Provinz, des Universitätsstreites und der katholischen Generalreformation bis zum Frieden von Prag 1635*, Wien 1927; Bd. II/2: *Vom Prager Frieden 1635 bis zum Tode Ferdinands III. im Jahre 1657*, Wien 1938; Bd. III: *Die Zeit von 1657 bis zur Aufhebung der Gesellschaft Jesu im Jahre 1773*, Olomouc 2012
- Zdzisław LEC, *Jezuici w Kłodzku (1597–1776). Katalog osob i urzędów, materiały źródłowe, literatura*, Szczecin 2013
- Zdzisław LEC, *Dzieje jezuitów w Kłodzku w latach 1597–1776*, in: *Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne* 13, 2014, s. 123–136
- Václav LIVA, *Jan Arnošt Platejs z Platenštejna. Příspěvek k dějinám pobělohorské protireformace*, ČMM 54, 1930, s. 15–78, 293–336
- Josef MACEK, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, Praha 2001
- Franz MACHILEK, *Die Zisterzienser in Böhmen und Mähren in den konfessionellen Auseinandersetzungen des 15. bis 17. Jahrhunderts, mit besonderer Berücksichtigung der Zeit des Umbruchs um 1600*, in: Hermann NEHLSSEN – Klaus WOLLENBERG (redd.) *Zisterzienser zwischen Zentralisierung und Regionalisierung (400 Jahre Äbtetreffen. Fürstenfelder Reformstatuten von 1595 bis 1995)*, Frankfurt am Main – Berlin – Paris – Wien – Bern – New York 1995, s. 113–139.
- Franz MACHILEK, *Konfessionalisierung und Klosterreform. Das Beispiel der Zisterzienser in den böhmischen Ländern in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts*, in: Joachim BAHLCHE – Arno STROHMEYER, *Konfessionalisierung in Ostmitteleuropa. Wirkungen des religiösen Wandels im 16. und 17. Jahrhundert in Staat, Gesellschaft und Kultur*, Stuttgart 1999, s. 287–303
- Jan NAVRÁTIL (red.), *Kapitoly z dějin olomoucké university 1573–1973*, Ostrava 1973
- Václav NEŠPOR, *Dějiny university olomoucké*, Olomouc 1947
- Tomáš PARMA, *František kardinál Dietrichstein a jeho vztahy k římské kurii. Prostředky a metody politické komunikace ve službách moravské církve*, Brno 2011
- Ludwig Freiherr von PASTOR, *Geschichte der Päpste im Zeitalter der katholischen Reformation und Restauration*, XI: *Klemens VIII. (1592–1605)*, Freiburg im Breisgau 1927
- František Václav PEŘINKA, *Zrušení kláštera panen benediktinek v Pustiměři*, SHK 6, 1905–1906, s. 35–40.
- Josef PRUCEK, *Deníky rektorů olomoucké koleje a univerzity. (Některé poznatky zjištěné při katalogizaci deníků)*, in: *Historická Olomouc. Sborník příspěvků ze symposia, zaměřený k problematice dějin olomoucké univerzity*, Olomouc 1998, s. 15–21
- Josef PRUCEK, *Diáře rektorů olomoucké koleje a univerzity*, in: *Střední Morava: kulturněhistorická revue* 6, 2000, s. 92–98; 7, 2001, s. 110–116; 8, 2002, s. 86–93; 9, 2003, s. 58–64; 10, 2004, s. 72–78
- Marcus Fabius QUINTILIANUS, *Základy rétoriky* (překlad Václav Bahnik), Praha 1985
- Wolfgang REINHARD, *Das Konzil von Trient und die Modernisierung der Kirche*, in: Paolo PRODI – Wolfgang REINHARD (redd.), *Das Konzil von Trient und die Moderne (= Schriften des Italienisch-Deutschen Instituts in Trient, Bd. 16)*, Berlin 2001 s. 23–42.
- Florus RÖHRIG, *Die Stifte der Augustiner-Chorherren in Böhmen, Mähren und Ungarn*, Klosterneuburg – Wien 1994
- Johann SATTEK, *Der niederösterreichische Klosterrat. Ein Beitrag zur Geschichte des Staatskirchentums in Österreich im 16. und 17. Jhd.* (disertace Universität Wien), Wien 1949
- Doris SCHILLER, *St. Bernhard bei Horn, Geschichte des Zisterzienserklosters 1269–1621* (disertace Universität Wien), Wien 1996
- Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, IX: 1595–1599, ed. Královský český archiv zemský, Praha 1897
- Stanislav SOUSEDÍK, *Valerián Magni. Kapitola z kulturních dějin Čech 17. století*, Praha 1983
- Albert STARZER, *Die Uebergabe des Chorherrenstiftes Eberndorf an die Jesuiten*, in: MIFÖG, VI. Ergänzungsband, 1901, s. 624–633
- Karel STLOUKAL, *Papežská politika a císařský dvůr pražský na přelomu XVI. a XVII. věku*, Praha 1925
- Zdzisław SZCZEPANIAK, *Kolegium jezuickie i konwikt w Kłodzku*, Nowa Ruda 2005
- František ŠMAHEL, *Husitská revoluce*, I, Praha 1993
- Jan TENORA, *Pokus o odevzdání kláštera Všech Svatých v Olomouci jezuitům r. 1617*, Hlídka 43, 1926, s. 153–159, 207–213, 262–271, 309–314, 359–363, 410–414, 459–464, 494–502
- Jan TENORA, *První zánik cistercienského kláštera ve Žďáře r. 1614*, Brno 1912
- Ernst TOMEK, *Kirchengeschichte Österreichs*, II: *Humanismus, Reformation und Gegenreformation*, Innsbruck – Wien 1949

- Maximilian TSCHITSCHKE, *Der letzte Propst der Arnestinischen Stiftung*, in: Glatzer Heimatblätter 12, 1926, s. 113–125.
- Olga UHROVÁ-VÁVROVÁ (ed.), *Listář olomoucké university 1566–1946*, Olomouc 1947
- Václav VANĚČEK, *Dvě studie k otázce právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě*, Praha 1938
- Pavel VLČEK – Petr SOMMER – Dušan FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1998
- Franz VOLKMER – Wilhelm HOHAUS (edd.), *Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz*, I: *Urkunden und Regesten der Grafschaft Glatz bis zum Jahre 1400*, Habelschwerdt 1883; II: *Urkunden und Regesten der Grafschaft Glatz von 1401 bis 1500*, Habelschwerdt 1888
- Gerhard B. WINKLER (ed.), *Bernhard von Clairvaux – Sämtliche Werke*, I, Innsbruck 1990
- Zikmund WINTER, *Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století*, II, Praha 1896
- Jan ZDICHYNEC, „*Cur Cistercio Ademptum Ossecum?*“ *Předání oseckého kláštera pražskému arcibiskupství*, FHB 22, 2006, s. 29–65
- Rudolf ZUBER, *Mladá léta kardinála Dietrichsteina* (disertace FF UK), Praha 1946

Zusammenfassung

Die Auseinandersetzungen um die Auflösung der böhmischen und mährischen Klöster der alten Orden in der Zeit vor der Schlacht am Weißen Berg

Die katholische Auflösung der Klöster in der Zeit vor der Schlacht am Weißen Berg ist ein noch relativ wenig erforschtes Geschehen. In den letzten Jahren haben sich damit neben dem Autor der vorliegenden Arbeit nur Jan Zdichynec und Tomáš Černušák beschäftigt. Die Dissertation konzentriert sich (im Unterschied zu den Studien von Černušák und Zdichynec) auf die Fälle, in denen die Bemühungen um die Aufhebung der Klöster der alten Orden auf den Widerstand der einschlägigen Kommunitäten, bzw. der Ordensstrukturen gestoßen waren. Konkret handelt es sich um die Ordenshäuser der Augustiner Chorherren in Glatz und Olmütz. Gerade zu diesen Konflikten ist eine große Zahl von Archivquellen erhalten geblieben (in tschechischen, aber auch in ausländischen Archiven – z.B. in Rom, Krakau, Glatz, Breslau oder Wien), die teilweise als wirklich einzigartig angesehen werden können. Diese Ereignisse lassen sich daher auch am gründlichsten analysieren.

Es ist ein mehrschichtiges Thema, das sich für die Erforschung aus einer interdisziplinären Perspektive gut eignet. Weil in die angeführten Streitigkeiten viele einflussreiche Persönlichkeiten (die obersten Landesbeamten, apostolische Nuntien, Bischöfe, Ordensvorstände usw.) eingegriffen haben, stellen sie ein ideales Material zur Erforschung der Beziehungen in den obersten Etagen der damaligen Gesellschaft dar. Bisher unbekannt waren z.B. die Auseinandersetzungen zwischen Kardinal Franz von Dietrichstein und Erzbischof von Prag Johann Lohelius. Neue Kenntnisse haben wir auch über Beziehungen zwischen dem apostolischen Nuntius am Kaiserhof in Prag Cesare Speciano und Erzbischof von Prag Zbynko Berka von Duba. Neben dieser Welt der hohen Politik beschäftigt sich die Arbeit auch mit anderen Ebenen – z.B. mit ökonomischen Angelegenheiten der erforschten Ordenshäuser oder der kunsthistorischen Ebene.

Der Autor zeigt, dass die alte Theorie zu korrigieren ist, nach der „*nicht funktionierende*“ Klöster in der erwähnten Zeit aufgehoben wurden. Sie gilt nicht für das Ende des 16. und den Anfang des 17. Jahrhunderts. Die in dieser Zeit liquidierten Konvente waren relativ stabil; was die *vita religiosa* betrifft, standen sie auf jeden Fall über dem damaligen Durchschnitt.

Interessant ist ebenfalls auch die Vielfalt der Argumentation der Streitparteien. Es handelt sich um durchgearbeitete Argumente aus den Gebieten des kanonischen Rechtes, sowie auch des Landesrechts (am meisten wird hier der Begriff *maius bonum* bzw. *maior usus* benutzt), der Theologie (zitiert werden Schriften des heiligen Bernhard von Clairvaux und natürlich auch die Heilige Schrift) und der Philosophie. Natürlich auch ganz schlichte „logische“ Argumente fehlen nicht. Bemerkenswert ist die Emotionalität der Protestschriften, vor allem bei den Mönchen der Klöster, die aufgehoben werden sollten. Diese Briefe erklären z.B., dass die Jesuiten die ganze Welt beherrschen wollen oder dass sie das Böse aus der Hölle sind.

Anotace

Rušení klášterů v době reformací je fenoménem poměrně málo prozkoumaným. Případů zaniklých, resp. zrušených klášterů bylo velmi mnoho. Autor se zaměřuje na dvě kauzy (augustiniánské kanonie v Kladsku a v Olomouci), kdy snahy o zrušení kláštera narazily na odpor daných komunit, případně řádových struktur.

Jde o téma mnohovrstevnaté, vyžadující důkladnou analýzu. Vzhledem k tomu, že do uvedených rozepří zasahovala řada vlivných osobností (nejvyšší zemští úředníci, nunciové, biskupové, řádová představení atd.),

představuje ideální materiál ke studiu vztahů v nejvyšších patrech předbělohorské společnosti. Vedle této vysoké politiky se však můžeme zabývat i jinými rovinami – např. právní argumentací sporných stran, rovinou jazykovou, uměleckohistorickou či teologickou.

Autor po výzkumu nejen v českých, ale i zahraničních archivech (např. Řím, Krakov, Klasko, Vratislav, Vídeň) doplňuje či opravuje starší závěry (Jan Tenora, Aloys Bach atd.). Snaží se také prověřit teorii, že v rámci katolické církve byly rušeny kláštery, které se nacházely – v rovině hospodářské i duchovní – ve stavu hlubokého úpadku.

Klíčová slova

kláštery, raný novověk, řeholní kanovníci sv. Augustina, Tovaryšstvo Ježíšovo, Klasko, Olomouc, Christoph Kirmeser, Cesare Speciano, kardinál František Dietrichstein

Abstract

Liquidation of monasteries in the era of Reformations is a phenomenon which has been studied only to a certain level. There were very many cases of abolished or liquidated monasteries. The author concentrates only on two cases (Augustinian canonries in Kłodzko and Olomouc) where efforts to liquidate a monastery were met with resistance from the community or monastic structures.

It is a multilayered topic, requiring a thorough analysis. Due to the fact that these disputes were interfered by a number of influential personalities (supreme provincial officials, nuncios, bishops, superiors of monastic orders etc.), it represents an ideal material to study the relationships within the high society in the era before the Battle of White Mountain. Besides the high politics we can also focus on other aspects – such as legal arguments of the conflicting parties or linguistic, art historical or theological layer.

After research not only in Czech, but also in foreign archives (e.g. Rome, Kraków, Kłodzko, Wrocław, Vienna), the author refills or corrects older conclusions (Jan Tenora, Aloys Bach etc.). He also tries to verify the theory that within the Catholic Church those monasteries were abolished which were – in the economic and also spiritual layer – in a state of deep crisis.

Key words

monasteries, early modern era, Canons Regular of St. Augustine, Society of Jesus, Kłodzko (Glatz), Olomouc, Christoph Kirmeser, Cesare Speciano, Cardinal Franz Dietrichstein